

Sven Lorentz Bruuns "svenskluta"

«Tillbaks

2008-11

Tv: Luta av Johan Jerner i Stockholm 1817. Th: Silhuettporträtt av Sven Lorentz (Lorents) Bruun. Privat ägo.

I Kalmar läns museums samlingar finns en så kallad "svenskluta", tillverkad i Stockholm 1817 av Johan Jerner. Lutan har funnits i museets samlingar sedan 1935 då den tillsammans med fodral och en del handskriven musik överlämnades som gåva av fru Maria Bruuns sterbhus. Enligt uppgifter i museet skulle lutans ha ägts och brukats av gamle grosshandlare J. A. Bruuns fader, född 1781. Denna uppgift kan nu korrigeras. Enligt efterforskningar som gjorts av museet och uppgifter från släkten Bruun så kan vi numera hålla för sannolikt att lutans har haft följande ägare med stark anknytning till Kalmar län:

1. Sven Lorentz (Lorents) Bruun född 30 mars 1781 i Mönsterås, gift 18 mars 1806 med Kristina (Kerstin) Persdotter Mörlund (1770-1857). Sven Lorentz var s.k. "provisionshandlande" och "ordningsman" i Mönsterås och senare i Döderhultsvik (d.v.s. nuvarande Oskarshamn). Han var dock mantalsskriven i Kalmar sedan 1803 och kallades handlande och borgare. Sven Lorentz dog av "slag" 9 mars 1837 i Döderhultsvik. Sven Lorentz och hans hustru Kristina hade två söner, Johan Magnus (1806-1841) och Lars Hindrick.

2. Lars Henrik (Hindrick) Bruun, son till Sven Lorentz, född 2 september 1808 i Mönsterås, handlande i Kalmar och gift med rådmansdottern Sophie Fornander, död 1889. Lars Henrik dog 13 augusti 1853 i Kalmar.

3. Johan Magnus Bruun, son till Lars Henrik och barnbarn till Sven Lorentz, föddes den 10 februari 1847. Han var grosshandlare i Kalmar och gift med Maria Bruun, född Jeansson och dotter till rådmannen Th. Jeansson. Johan Magnus Bruun startade firman AB J. Bruun och köpte på 1880-talet godset Björnö Egendom, ett par mil norr om Kalmar, av familjen Posse. Johan Magnus Bruun avled den 18 september 1903.

Lutan måste ha inköpts 1817 eller senare, sannolikt av Sven Lorentz Bruun för att senare gå i arv till Lars Henrik Bruun och vidare till Johan Magnus Bruun. Johan Magnus hustru Marias dödsbo överlämnade sedan lutans till Kalmar läns museum 1935. Eftersom

svensklutan kom ur modet redan på 1820-talet och det bevisligen finns handskrivna musik för instrumentet i lutans fodral så håller jag för sannolikt att lutan inköptes av Sven Lorentz Bruun c. 1820 för att spelas i hemmet. Intressant nog var Sven Lorentz Bruun också aktiv på andra musikområden. Det finns nämligen en handskrivna "Notbok / tillhörig / Sven Lorentz Bruun", numera i Maja Bruuns ägo (deponerad i Svenskt Visarkiv). Maja Bruun, född 1919, är sondotter till Johan Magnus Bruun. Det fanns alltså ett klart musikintresse hos Sven Lorentz Bruun. Maja Bruun berättar också i ett brev att någon i hennes släkt nämnt att Sven Lorents "hade lite 'fin'-kultur, fina möbler i sitt hem t.ex."

Lutan är inte helt i originalskick. Någon gång har den reparerats och delvis förändrats radikalt avseende locket, som är den viktigaste ljudbärande delen av instrumentet. Hela det ursprungliga locket har bytts ut av en icke professionell instrumentbyggare och på ett ganska amatörmässigt sätt. Det är uppenbart av flera skäl. Det använda virket är av bredådrig gran och av låg kvalitet. Locket och ljudhålet saknar kantådror. Normalt är dessa tillverkade av ett hårt träslag som t.ex. ebenholts. De skyddar granvirkets känsliga kant. Det saknas också en dekorativ inläggning runt ljudhålet och en klumpigt utförd målning har gjorts i stället.

Sannolikt har stallet återanvänts och limmats tillbaka på det nya locket. Vad som orsakat denna reparation kan man bara gissa sig till. Sannolikt har det varit en mer omfattande skada på det tunna locket, som har gjort att det har bytts ut. Skador är inte ovanliga på äldre sträng- och stråkinstrument. I regel är det tidens tand som torkar ut och krymper trävirket så att det uppstår sprickor. I de flesta fall är dessa reparerbara utan man behöver ersätta större partier. Så är dock inte fallet med Jerner-lutan i Kalmar läns museum. Reparationen har inneburit så stor förändring att det musikinstrumenthistoriska intresset är avsevärt mindre än proveniensfrågan. Det är ganska ovanligt att man har en kontinuerlig proveniens för ett musikinstrument nästan ända tillbaka till den tidpunkt det faktiskt tillverkats.

Svensklutor är förvisso inte ovanliga att återfinna utanför Stockholm även om de flesta tillverkades just i Stockholm av någon av de professionella instrumentmakare där, med främsta namnen som Matthias Petter Kraft, Johan Jerner och Lorents Mollenberg. Svensklutan, som är en unik svensk företeelse, hade sin blomstringstid mellan c. 1780 och 1820 och den användes främst för ackompanjemang till sång med inriktning på den s.k. åhlströmska sångrepertoaren eller sällskapsvisan, men också sånger ur den samtida operarepertoaren. Det finns en del solo- och ensemblemusik bevarad, som visar att instrumentet också användes i andra sammanhang. Stämningen av instrumentet från den lägsta till högsta strängen var A, B, c#, d, e, f#, g#, a, b, c#1, d1, e1, a1, c#2 och e2. Denna stämning hade den svenska lutan hämtat från cistern, ur vilken man också kan säga att den svenska lutan utvecklades. Denna stämning är enkel för nybörjaren, men har stora begränsningar när man vill spela mer avancerat. Den musik som bevarats i Jerner-lutans fodral är dessvärre delvis fragmentarisk, men speglar den dåtida repertoaren. Ett blad finns med enkla spelanvisningar. Intressant är bl.a. en ofullständig polonäs för luta (eller transkriberad för luta) möjligen ur operan Gustaf Vasa av Johann Gottlieb Naumann, som delvis verksamt i Sverige under senare delen av 1700-talet. Andra namngivna eller identifierbara kompositörer i notfragmenten är Franz Danzi, Étienne Nicolas Méhul, Niccolò Isouard, Dominique Della Maria, Olof Åhlström och Wolfgang Amadeus Mozart. Instrumentmakaren bakom Sven Lorentz Bruuns luta var alltså Johan Jerner, under lång tid verksamt i Stockholm och ungefär samtida med tiden främste instrumentmakare och den åtskilligt mera produktive Matthias Peter Kraft. Vi saknar uppgifter om Johan Jerners exakta födelseplats och tid. Födelseplatsen kan vara Stockholm och hans födelsestid antingen 1755, 1758 eller 1759. Säkerställt är att han var gesäll hos instrumentmakaren Johan Öberg d y under perioden 1778-1781. Jerner anhöll 1788 om att få avlägga mästarprov och detta bestod av "en af honom väl förfärdigad Citra". Han hade sin bostad 1789-1790 på Skomakaregatan i Gamla Staden, Stockholm. Flyttade senare till Svartmangatan och bodde senare i kvarteren Ceres, Cassiopeia för att 1820 flytta tillbaka till Svartmangatan 4 i en fastighet som fortfarande finns kvar. Han fick sina privilegier 1791, samma år som han också tillverkade sin första bevarade svenska luta. Johan Jerner synes huvudsakligen ha arbetat ensam och först efter 1810 hade han lärlingar, första

Daniel Lindahl och senare Carl Öberg.

"Jerner tänker man sig gärna som typen för den tidens dugliga anspråkslösa hantverksmästare, som förblir bofast i den omgivning, där han en gång slagit ned sina bopålar, som har små fordringar på tillvaron, och som efter dagens id vilar ut i familjekretsen." 1814 utfärdades ett läkarintyg på att Jerner "är lam i ena sidan och kan ingenting förtjäna" och sannolikt har hans lärningar fått utföra det mesta av arbetet. Johan Jerner dog 1820 och dödsorsaken var "nerfslag" enligt Storkyrkoförsamlingens dödbok. Hans bouppteckning finns bevarad och enligt denna värderades hans verkstad med inventarier av musikinstrumentmakarna Daniel Wickström och Jerners lärning Carl Öberg. Bland inventarierna redovisas fem ej färdiga violiner, delar till en cello, sex gamla trasiga fioler, en gitarr o.s.v. "För att täcka begravningskostnaderna hade en gammal violoncell med 'fouteral', en del verktyg samt trä till instrument måst pantsättas." Förutom lutor tillverkade och reparerade Jerner och hans verkstad också instrument av hela violinfamiljen, men även harpor, cittror och gitarrer. Denna kombination var mycket vanlig och det finns en del förenande tekniker i byggandet av de olika instrumenten.

Tryckta källor:

Boivie, Hedvig. Några svenska lut- och fiolmakare under 1700-talet. Fataburen 1921 s. 72-73.

[Sjöstrand, Johan]. Berömda lutbyggare i det gamla Stockholm. Slöjd och ton 1931 s. 50.

Lästips:

Kenneth Sparrs hemsida (tabulatura.com)

Svenskt visarkivs hemsida (smus.se/earkiv/fmk)

Tvv: Lutans ljudhål med tillverkaretikett. Här kan man också se det bredådriga virket och den enkla målningen runt ljudhålet. Th: Lutan i sitt originalfodral av enkelt trävirke.